

Ankstyvosios intervencijos programos įgyvendinimo 2024 m. ataskaita

Sužinok ir
pasidalink!

Prisijunk!

NTAKD

NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

Apie Ankstyvosios intervencijos programą

Europos mokyklose kas ketverius metus vykdomo alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo tyrimo (toliau - ESPAD) duomenimis, 2024 metais 19 proc. apklaustų Lietuvos mokinių bent 1–2 kartus gyvenime buvo bandę kokių nors narkotikų: 13,3 proc. paauglių: 15,3 proc. vaikinių ir 11,3 proc. merginų. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento (toliau – Departamentas) 2021 m. vykdyto bendrosios populiacijos tyrimo (GPS) duomenimis, narkotikų vartojimas nuo 2016 m. Lietuvoje tarp 15-64 m. amžiaus gyventojų didėjo, bet vis dar yra dvigubai mažesnis nei vidutiniškai Europoje. Didžiausias narkotikų vartojimo paplitimas – tarp jaunimo.

Ankstyvosios intervencijos programa (toliau – Programa) yra viena iš pagalbos priemonių 12-18 metų jaunuoliams, eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems alkoholį ir / ar narkotikus. Šios programos tikslas – motyvuoti jaunuolius atsisakyti šių medžiagų vartojimo, kol dar nėra susiformavusi priklausomybė. Programą sudaro trys dalys: pradinis pokalbis, kuris yra skirtas kontakto užmezgimui, 8 val. praktinių užsiėmimų, skirtų aktyviai veiklai, diskusijoms, patirčių pasidalijimui bei refleksijoms, ir baigiamasis pokalbis. Dalyvavimas šioje programoje gali būti savanoriškas arba įpareigojantis (kaip administracinio poveikio ar vaiko minimalios priežiūros priemonė).

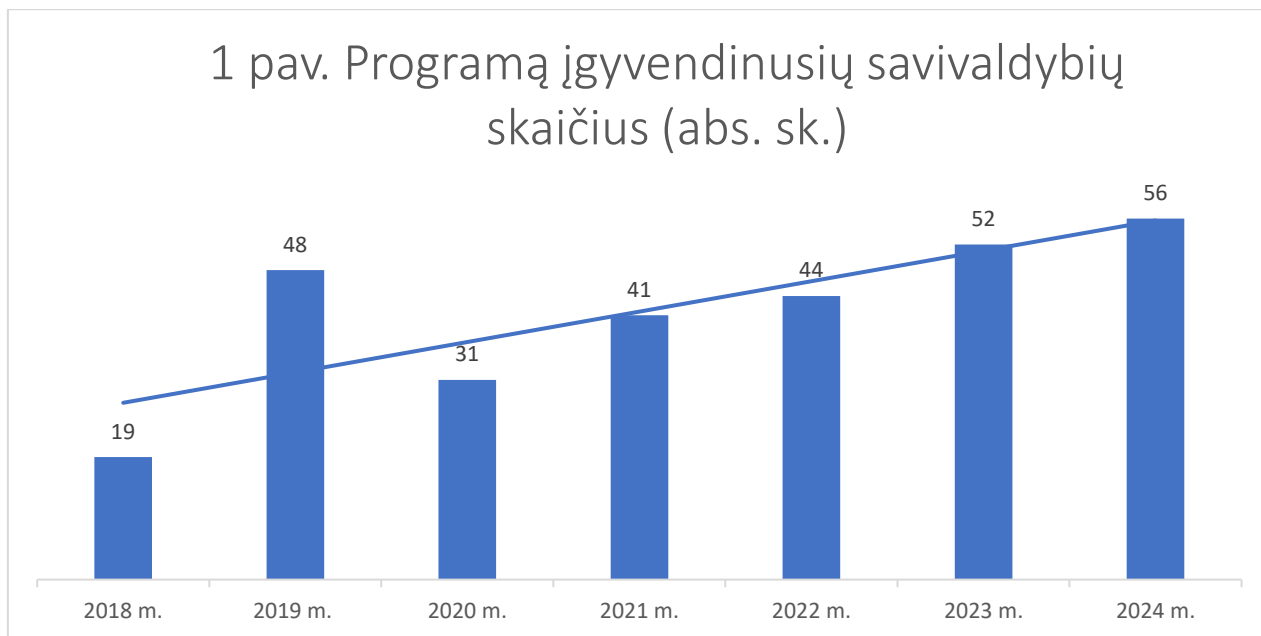
Programa yra parengta įgyvendinant tarptautinį projektą „FreD goes net“. Departamentas, kaip asocijuotas šio projekto partneris, gavo leidimą adaptuoti Programą ir nuo 2013 metų ją diegia Lietuvoje. 2018 m. sausio 18 d. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. V-60/V-39 buvo patvirtintas Ankstyvosios intervencijos programos vykdymo tvarkos aprašas, kurio pagrindu nuo 2018 m. Programa pradėta diegti nacionaliniu mastu. Programos vykdymą organizuoja asmens gyvenamosios vietos savivaldybės teritorijoje veikiantis visuomenės sveikatos biuras arba kitos savivaldybės visuomenės sveikatos biuras, teikiantis visuomenės sveikatos priežiūros paslaugas pagal savivaldybių bendradarbiavimo sutartį, kuris su pedagoginėmis psichologinėmis tarnybomis ar švietimo pagalbos tarnybomis derina su Programos vykdymu susijusius klausimus.

Šią Programą gali vesti Visuomenės sveikatos biuro visuomenės sveikatos specialistai, pedagoginės psichologinės tarnybos ar kiti specialistai baigę teisės aktų nustatyta tvarka akredituotą Ankstyvosios intervencijos mokymo programą. Kiekvienais metais Departamentas organizuoja specialistų mokymus bei supervizijas.

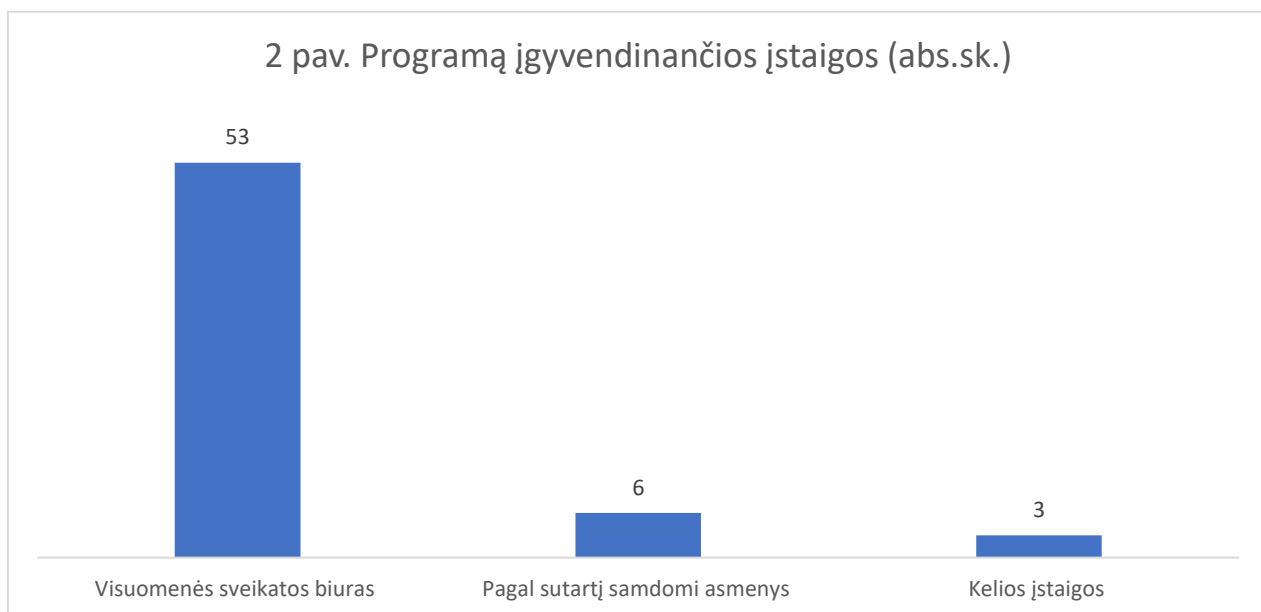
Programos tikslinė grupė – 12-18 metų jaunuoliai, eksperimentuojantys ar nereguliariai vartojantys alkoholį ir / ar narkotikus.

Programos įgyvendinimas savivaldybėse 2024 m.

2024 m. Programa buvo įgyvendinta 56 iš 60 savivaldybių. Lyginant su 2023 m. pastebimos teigiamos tendencijos – Programą įgyvendino 4 savivaldybėmis daugiau nei prieš metus (žr. 1pav.).

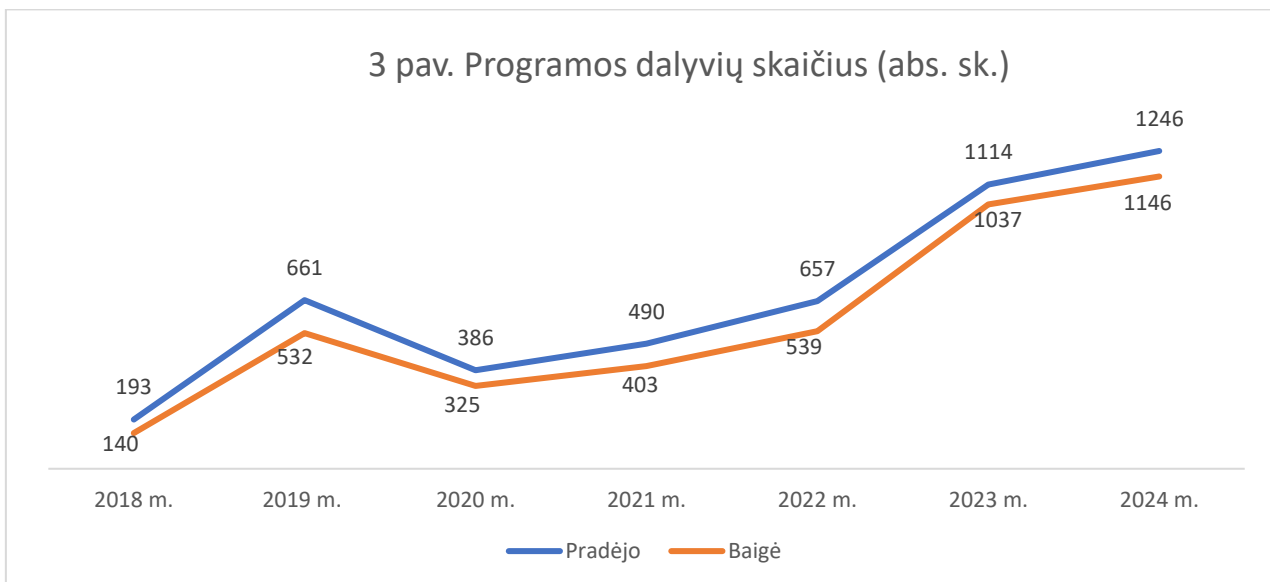
2024 m. Programą dažniausiai įgyvendino savivaldybių visuomenės sveikatos biurai, kur kas rečiau buvo samdomi asmenys pagal sutartis. 53 visuomenės sveikatos biurai 2024 m. aktyviai įsitraukė į Programos organizavimą. Šiais metais į ataskaitą buvo įtrauktos ir įstaigos, kurias samdo savivaldybė. Šiais metais pagal sutartį pasamdyti asmenys vedė Programą 6 savivaldybėse.

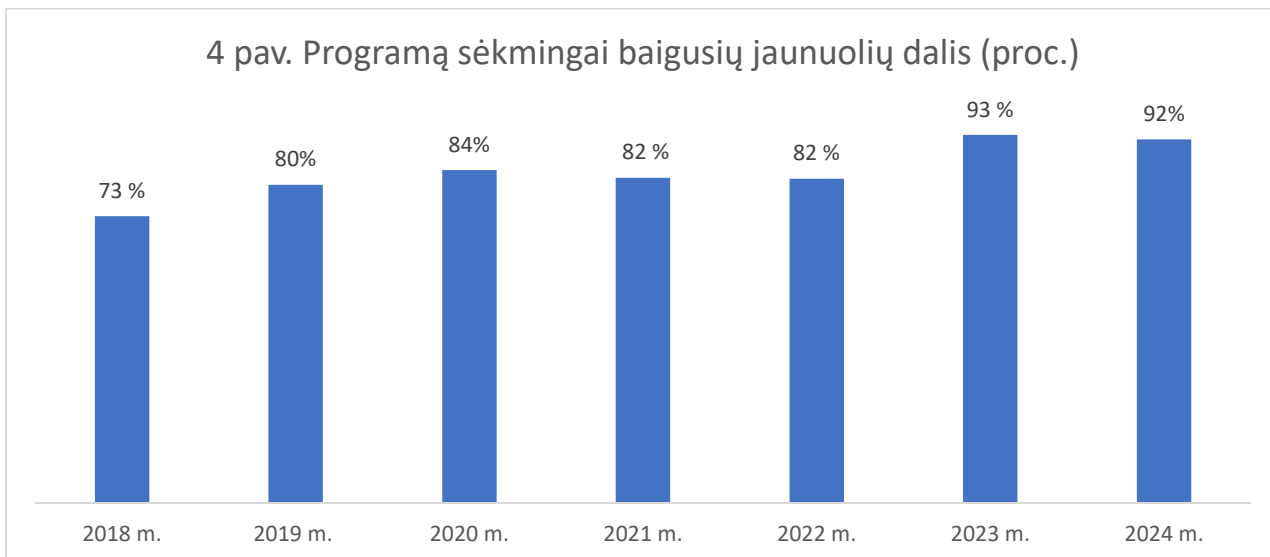
2024 m. Programą įgyvendino 56 iš 60 savivaldybių.

Programos dalyviai

2024 m. Programos užsiėmimus pradėjo lankyti 1246 jaunuolių iš kurių 1146 (92 proc.) sėkmingai baigė Programą (žr. 3 pav.) . Dalyvaujančių Programoje ir ją baigusių skaičius didėja. 2023 m. Programą pradėjusių ir sėkmingai baigusių Programą jaunuolių skaičius auga nuo 2020 m.

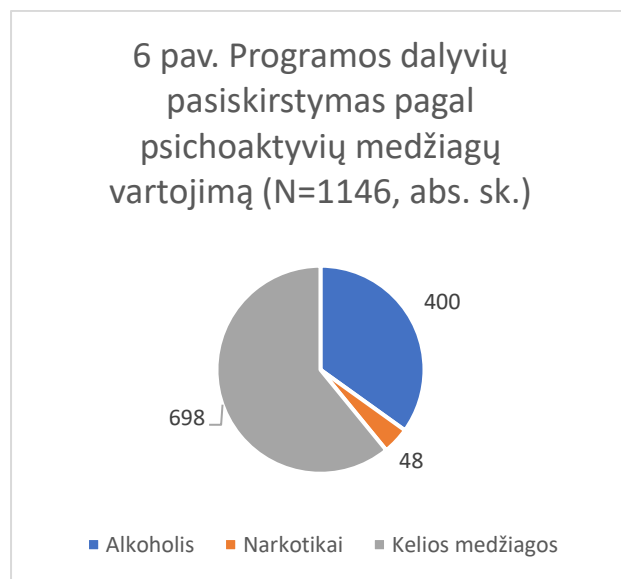
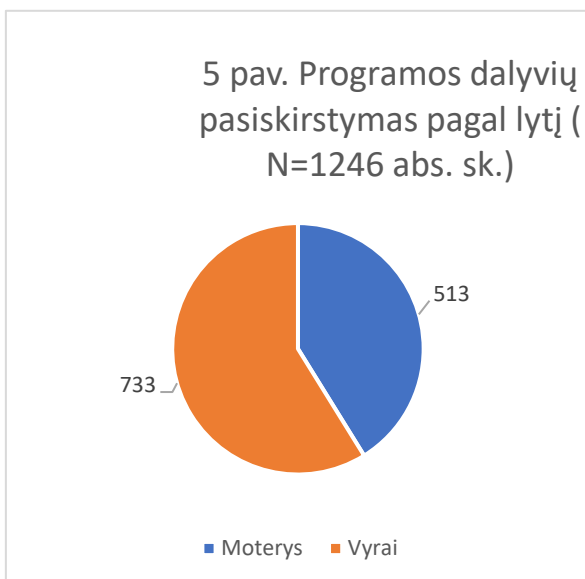
Programą įgyvendinusių savivaldybių ir joje dalyvaujančių asmenų skaičius nuo 2020 m. auga. Programą sėkmingai baigusių dalyvių dalis 2024 m. yra 92 proc. , tai yra 1 proc mažiau nei 2023 m., tačiau tai statistiškai nėra reikšminga (žr. 4 pav.)

2024 m. Programoje dalyvavo 1246 jaunuoliai, 92 proc. jų sėkmingai baigė programą.

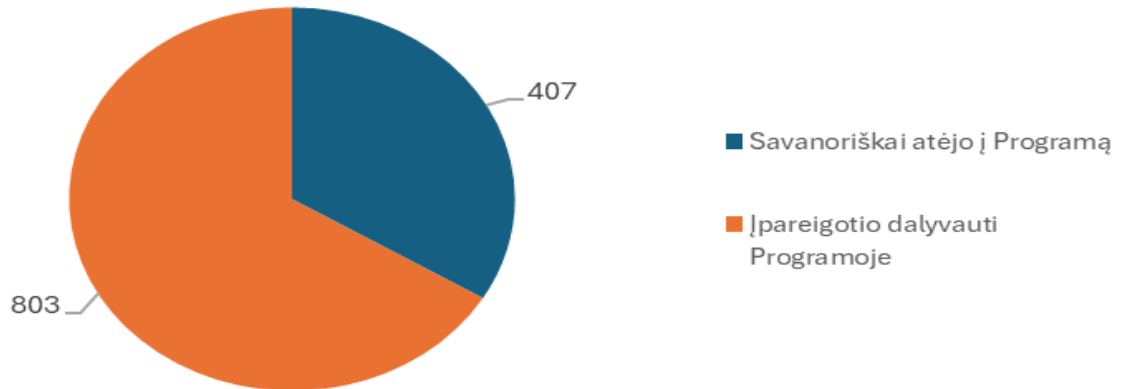
2024 m. Programoje dalyvavo 59 proc. merginų ir 41 proc. vaikų. Lyginant 2024 m. merginų skaičius programoje didėjantis, tačiau sumažėjo vaikų, kurie pabaigė Programą (žr. 5 pav.) Dalyvių amžiaus vidurkis 2024 m. yra 14 metų. Amžiaus vidurkis sumažėjo vieneriais metais nuo 2023 m..

2024 m. jaunuoliai dažniausiai vartojo abi medžiagas - ir alkoholį ir narkotikus 61 proc. Yra stebima medžiagų maišymo tendencija. Dėl alkoholio vartojimo į Programą papuolė 35 proc., dėl narkotikų 4 proc. Lyginant su 2023 m. jaučiamas skirtumas dėl kokių medžiagų jaunuoliai patenka. 2023 m. jaunuoliai Programoje dažniausiai dalyvavo dėl alkoholio vartojimo - 51 proc. Šis pokytis yra statistiškai reikšmingas. (žr. 6 pav.)

34 proc. jaunuolių dalyvavo Programoje savanoriškai, 66 proc. buvo įpareigoti dalyvauti (žr. 7 pav.). Asmenį dalyvauti Programoje gali įpareigoti: teismas ar ne teismo tvarka administracinio nusižengimo bylą nagrinėjanti institucija (pareigūnas) už Administracinių nusižengimų kodekse numatytus administracinius nusižengimus; savivaldybės administracijos direktorius, kai savivaldybės administracijos Vaiko gerovės komisijos siūlymu asmeniui yra skirta vaiko minimalios priežiūros priemonė. Lyginant su 2023 m. (70 proc. kreipėsi savanoriškai) stebimas labai ryškus savanoriškai besikreipiančių jaunuolių į Programą sumažėjimas. Tai rodo, kad daugiau jaunuolių šiuo metu į Programą patenka dėl išorinės prievolės, o ne savo iniciatyvos.

7 pav. Dalyvių pasiskirstymas pagal patekimą į Programą (abs. sk.)

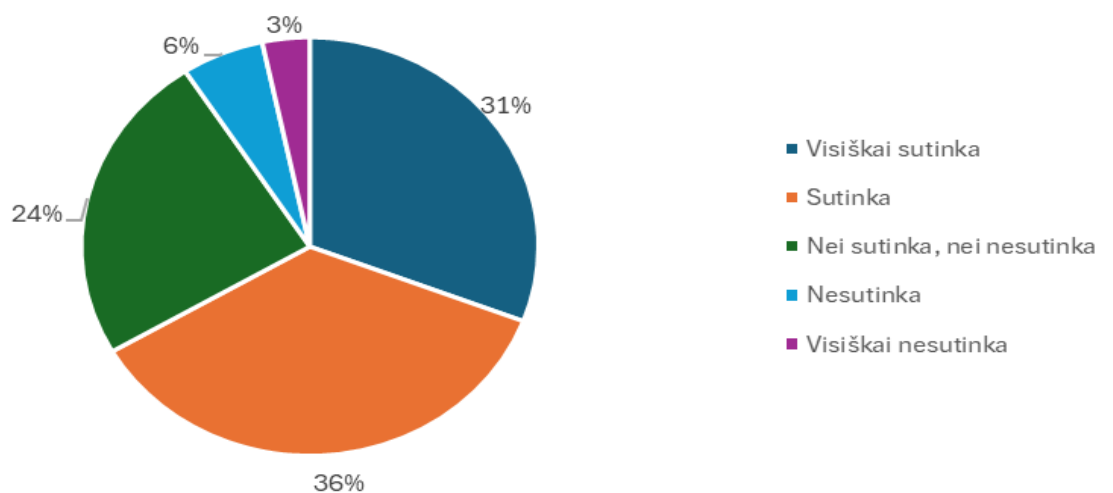

34 proc. jaunuolių Programoje dalyvavo savanoriškai.

Programos dalyvių apklausos rezultatai

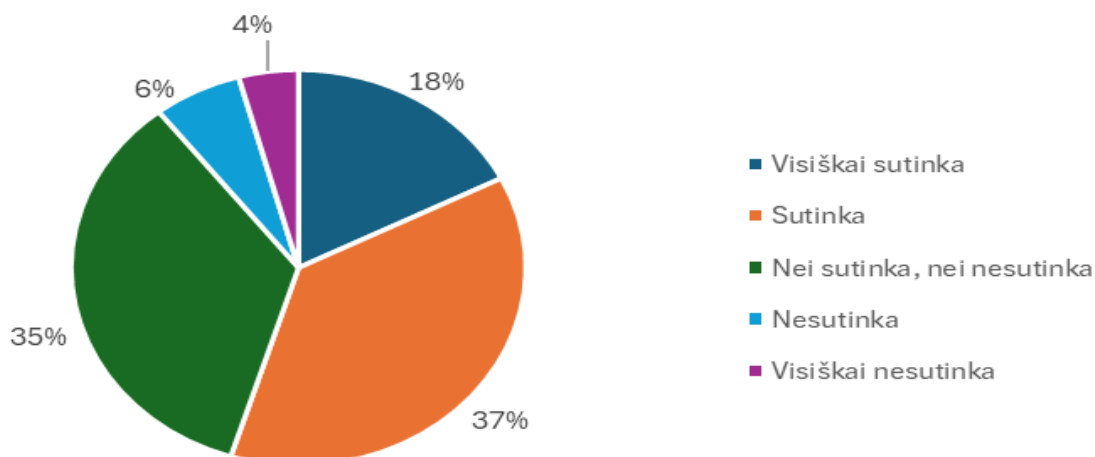
Savivaldybių visuomenės sveikatos biurai pateikė informaciją apie 1146 jaunuolių 2024 m. dalyvavusių Programoje ir ją baigusią apklausos anketų rezultatus. 67 proc. į klausimą atsakiusių dalyvių liko patenkinti Programa. Lyginant su 2023 m. pasitenkinimas Programa išliko toks pat.

8 pav. Dalyvių pasitenkinimas Programa

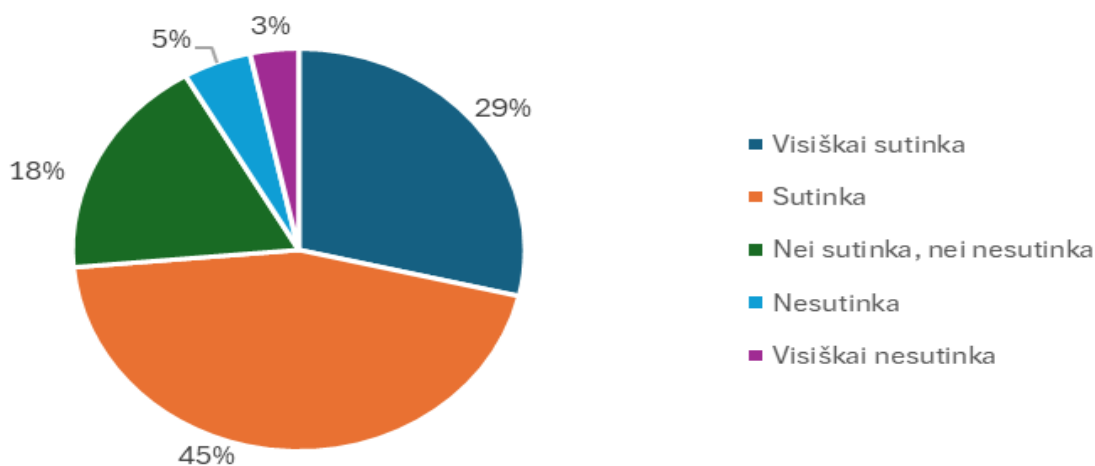
2024 m. 55 proc. jaunuolių atsakė, kad dalyvavimas Programoje jiems asmeniškai svarbus, 35 proc. nei svarbus nei nesvarbus, o 11 proc. dalyvavimas Programoje buvo nesvarbus. Lyginant su 2023 m. 59 proc. jaunuolių buvo patenkinti Programa. (žr. 9 pav.)

9 pav. Dalyvių, kurie yra patenkinti Programa, dalis (proc.)

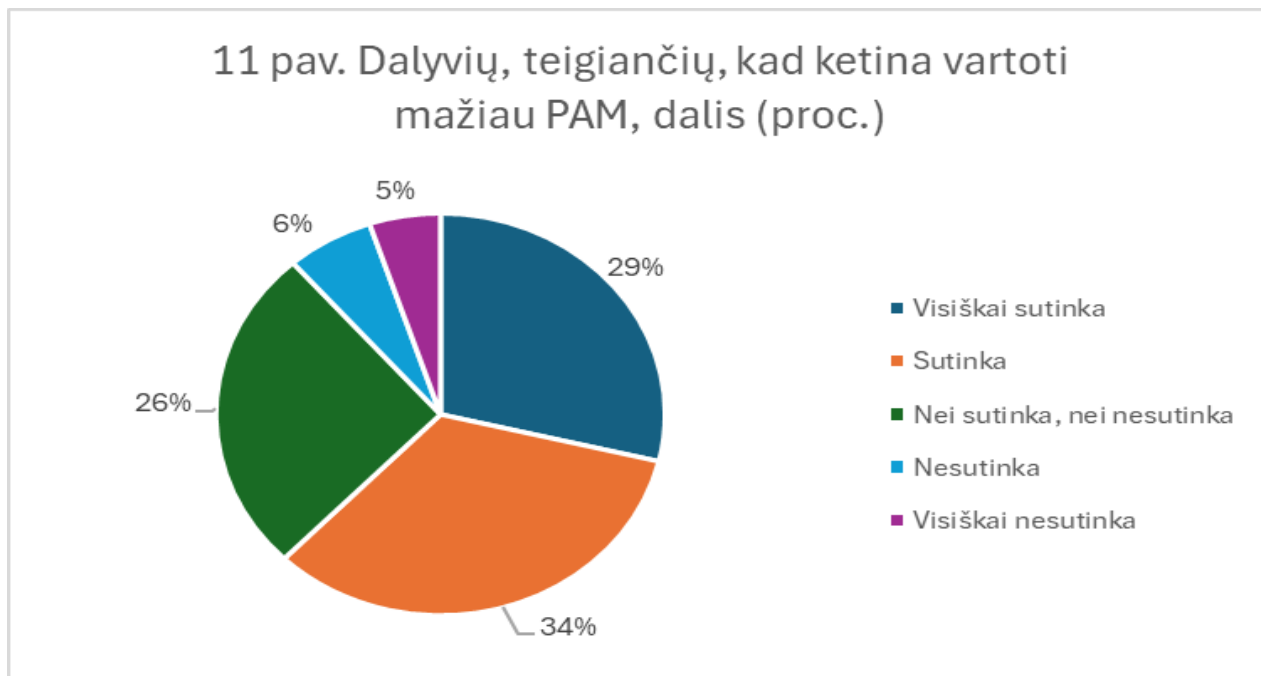
2024 m. 74 proc. jaunuolių sutinka, kad gavo žinių apie Psichoaktyvias medžiagas (toliau - PAM), 18 proc. nei sutinka, nei nesutinka, o 8 proc. nesutinka, kad gavo pakankamai žinių. Galime daryti išvadą kad Programos įgyvendinimas turi teigiamą poveikį daugumai jaunuolių, tačiau yra tam tikrų nuomonių skirtumų, ir ne visiems dalyviams pakanka žinių. Daugumai Programos žinių apie PAM yra aiškios ir pakankamos, tačiau nedidelė dalis jaunuolių gali nesijausti pakankamai informuoti. (žr. 10 pav.)

10 pav. Dalyvių, teigiančių, kad įgavo žinių apie PAM, dalis (proc.)

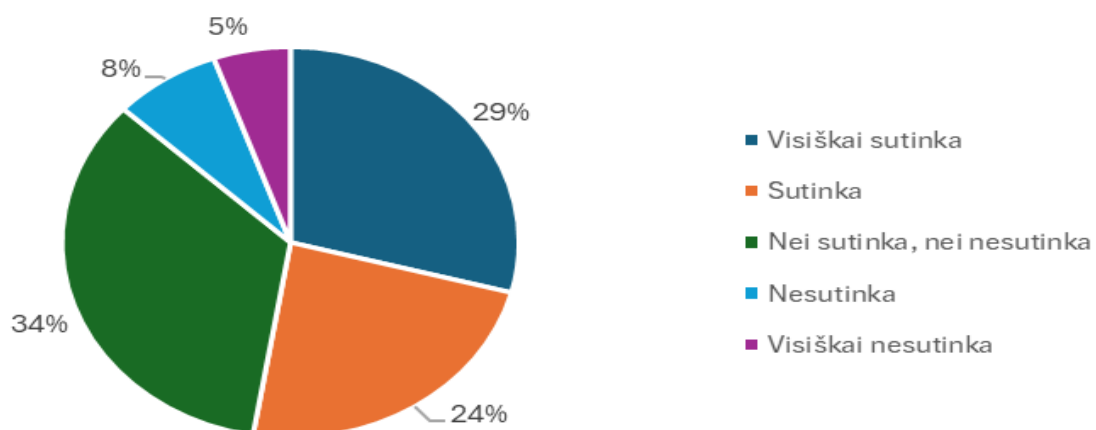
Dalyvavimas Programoje turėjo reikšmingą poveikį jaunuolių požiūriui, žinioms ir elgesiui. Programos metu jaunuoliai ne tik įgijo vertingų žinių apie PAM poveikį, jų vartojimo riziką ir pasekmes, bet ir buvo paskatinti permąstyti savo įpročius bei sprendimus. Dauguma jų patyrė teigiamą pokytį, kai kalbama apie suvokimą, kodėl svarbu vengti narkotikų, tabako ir alkoholio vartojimo.

Įdomu tai, kad 63 proc. jaunuolių, kurie dalyvavo Programoje, pranešė, jog nuo jos pradžios sumažino PAM vartojimą. Šis rezultatas rodo, kad tinkamai struktūruota ir apgalvota edukacija gali ne tik informuoti, bet ir įkvėpti realių pokyčių, suteikdama jauniems žmonėms įrankius ir motyvaciją priimti atsakingus sprendimus dėl savo sveikatos ir ateities. (žr. 11 pav.)

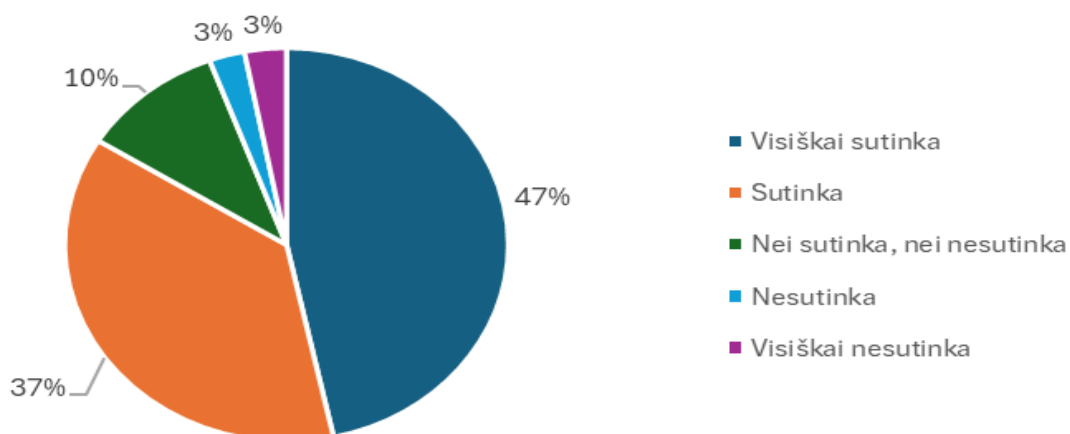
Pastaruoju metu vis daugiau jaunuolių renkasi nevertoti PAM, o tai rodo reikšmingą teigiamą pokytį jų požiūryje ir elgesyje. 53 proc. jaunuolių pripažįsta, jog pasiryžę atsisakyti PAM vartojimo ir ateityje jų nebevertos. Šis procentas liudija apie stiprėjančią sąmoningumą ir atsakomybę tarp jaunuolių, kurie suvokia pavojus ir rizikas, susijusias su PAM vartojimu, ir ieško sveikesnių bei atsakingesnių gyvenimo pasirinkimų. Vis dėlto, 34 proc. jaunuolių, nors ir yra linkę keisti savo elgesį, vis dar abejoja, ar sugebės visiškai atsisakyti PAM vartojimo ateityje. Šis procentas rodo, kad, nepaisant didėjančio sąmoningumo, daugeliui jaunuolių išlieka tam tikros abejonės ar net iššūkiai, susiję su socialiniais spaudimais, gyvenimo situacijomis ir asmeninėmis priklausomybėmis. Tokie jaunuoliai gali susidurti su sunkumais priimant sprendimus, todėl jiems gali būti reikalinga papildoma parama ir motyvacija, kad galėtų išvengti pavojingų įpročių ir išlaikyti savo sveiką gyvenimo būdą. Tuo tarpu 13 proc. jaunuolių vis dar ketina toliau vartoti psichoaktyvias medžiagas, nors šis skaičius mažėja. Tai rodo, kad tam tikrai daliai jaunimo vis dar trūksta informacijos, sąmoningumo arba asmeninės motyvacijos priimti atsakingus sprendimus dėl savo sveikatos. Šiems jaunuoliams gali prireikti tolesnės edukacijos ir paramos, kad jie galėtų suprasti PAM vartojimo rizikas ir pasirinkti sveikesnį gyvenimo kelią. (žr. 12 pav.)

12 pav. Dalyvių dalis, ketinanti nebevertoti PAM (proc.)

84 proc. Programoje dalyvavusių jaunuolių žino, kur kreiptis profesionalios pagalbos, 10 proc. nei sutinka, nei nesutinka su šiuo klausimu ir net 6 proc. jaunuolių nežino, kur kreiptis profesionalios pagalbos. (žr. 13 pav.)

13 pav. Dalyvių teigiančių, kad žino kur rasti profesionalią pagalbą, dalis (proc.)

Specialistų kompetencijų tobulinimas 2024 m.

Departamentas, kaip Programos koordinatorius nacionaliniu mastu, yra atsakingas už Programos kokybės užtikrinimą bei specialistų, vykdančių Programą, kompetencijų tobulinimą. Departamentas periodiškai organizuoja mokymus specialistams, supervizijas, metodines konsultacijas, siekiant jiems suteikti teorinių ir praktinių žinių bei įgūdžių, kaip efektyviai dirbti su 12-18 metų amžiaus jaunais asmenimis, kurie eksperimentuoja, nereguliariai vartoja psichoaktyvias medžiagas.

Mokymai

Programą vesti gali savivaldybių visuomenės sveikatos biurų visuomenės sveikatos specialistai ir kiti specialistai, baigę teisės aktų nustatyta tvarka, dviejų dienų trukmės Ankstyvosios intervencijos mokymo programą (toliau – mokymai).

2024 m. Departamentas organizavo 1 mokymus (vienų mokymų trukmė – 16 ak. val.), tikslingai skirtus pedagoginių psichologinių tarnybų, savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistams. Mokymus 2024 m. baigė ir įgijo teisę dirbti pagal Programą 22 savivaldybių visuomenės sveikatos biurų, pedagoginių psichologinių tarnybų specialistai.

2023 m. organizuoti 1 mokymai, kuriuos baigė ir įgijo teisę dirbti pagal Programą 22 specialistų.

Išvados

- 2024 metais programa buvo įgyvendinta 56 iš 60 savivaldybių, t.y. daugiau nei 2023 m. Tai rodo augantį programos pasiekiamumą.
- Programą pradėjo 1246 jaunuoliai, iš kurių 92 proc. ją sėkmingai baigė.
- Jaunuoliai dažniausiai vartojo tiek alkoholį, tiek narkotikus (61 proc.), tačiau vis daugiau jaunuolių baigę programą nebeigeria ir nenaudoja psichoaktyviųjų medžiagų, kas rodo teigiamus pokyčius jų požiūryje ir elgesyje.
- Programos dalyviai buvo vidutiniškai 14 metų amžiaus. Daugiau nei trečdalis jaunuolių dalyvavo programoje savanoriškai, o likusieji – pagal išorinę prievolę.
- 63 proc. Programos dalyvių teigė sumažinę psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą.
- 53 proc. jaunuolių pripažino, kad pasiryžo atsisakyti šių medžiagų vartojimo ateityje, o 34 proc. vis dar abejojo savo gebėjimu visiškai atsisakyti. 13 proc. vis dar ketino vartoti šias medžiagas, tačiau jų dalis mažėjo lyginant su 2023 m..
- Programos dalyviai žino, kur kreiptis pagalbos, tačiau 6 % jaunimo vis dar nesužino, kur rasti profesionalią pagalbą.

Rekomendacijos

- Nors programoje dalyvauja didelė dalis jaunuolių, kurie yra įpareigoti dalyvauti pagal išorinę prievolę, reikėtų skatinti daugiau jaunuolių savanoriškai prisijungti prie programos. Tai

galima pasiekti per informacines kampanijas mokyklose, skatinant jaunuolius savarankiškai ieškoti pagalbos ir aiškinant programos naudą.

- Nors dauguma jaunuolių žino, kur kreiptis pagalbos, vis dar yra dalis, kuri nesugeba rasti tinkamų pagalbos priemonių. Rekomenduojama stiprinti informavimo apie pagalbos galimybes kampanijas, tiek pačiose mokyklose, tiek per visuomenės sveikatos biurus, kad jaunuoliai žinotų, kur kreiptis esant sunkumams, ir nesijaustų beviltiškai.